

“Aigua!”

“Recurs vital, social, cultural
i econòmic al Maresme”

DOSRIUS, 5 de maig de 2018

1. L'aigua transversal al Maresme

Joan Manel Riera (Escola de Natura del Corredor -ENC-)

Potser ens hem llevat amb el so de la **pluja**. El pa del matí ha estat pastat amb **aigua** i amb farina, d'un blat **regat** per la pluja d'un indret llunyà, que ha vingut d'un **molí**. Ens **dutxem** amb aigua ploguda i **nevada** a les valls de Núria. Com gent distant 50 km ha rentat la roba molts anys amb aigua **nostra**. Enviem els **residus** orgànics personals al mar, però abans d'arribar-hi serveixen per **escalfar** l'hospital, la piscina i l'institut. Ens vestim amb roba que incorpora **aigua virtual** extreta a 7.000 km de casa nostra. Potser vivim a un poble que té el **topònim** vinculat a l'aigua perquè tot ell ho està. I sovint anem amunt i avall tot seguint la **llera** d'una **riera**, d'un **rial**, d'un **riguerany**, d'un **fondo**, d'un **sot**, d'un **torrent** o d'una **rambla**. La verdura que mengem potser ha estat cultivada a prop o potser lluny, però probablement ha estat regada amb aigua de **pou** o de **bassa**, mitjançant **degoters**, **aspersors**, **tracks**, **pivots** o altres procediments més innovadors - com abans ho fèiem amb **mines**, **sínies**, **palanques** o **rescloses**- que ens permetran adaptar-nos al nou **canvi climàtic**. Com ho estaven d'adaptats els **pous de glaç** i les **poues de neu** a la petita edat del **gel**.

L'aigua és el vector que relliga totes aquestes gestes territorials. I moltes més.

2. Elements d'escalfament i de drenatge del *balneum* de l'edifici octogonal de Can Ferrerons (Premià de Mar, el Maresme): *tubuli latericii* i *clavi coctiles*

Ramon Coll Monteagudo, Marta Prevosti Monclús, Jordi Bagà Pascual (Museu Romà de Premià de Mar)

En aquest treball estudiem els elements arquitectònics presents en el *balneum* tardoantic de Can Ferrerons, utilitzats tant per drenar com per escalfar les parets de les sales calentes, això és, del *caldarium* i del *tepidarium*.

Es tracta dels anomenats *tubuli latericii* i *clavi coctiles*, elements en ceràmica usats per crear espais buits (*concamerationes*) per on circula l'aire calent en sentit vertical, per les parets dobles de les sales calentes del *balneum* de Can Ferrerons (àmbits 1, 2 i 3)

3. Notes sobre l'estudi dels mosaics de les termes romanes iluronesses de Can Xammar (Mataró)".

Joan Francesc Clariana Roig (Grup d'Història del Casal de Mataró i Centre d'Estudis d'Arqueologia i Història de Mataró).

En la present comunicació es tracta l'estudi estilístic del conjunt musivari de Can Xammar, malauradament destruït a finals dels anys 60 del segle passat, per tal de construir en el seu emplaçament un mercat municipal. La comparativa que ofereix amb

els mosaics de la propera vil·la romana de Torre Llauder ens dona a entendre una coincidència cronològica, com també de l'origen del taller que actuaria, així com la possibilitat que el seu mecenes coincidís amb el propietari de la vil·la.

4. Conduccions de subministrament d'aigua: L'element menys visible de l'arquitectura romana a Vilassar de Dalt.

Salvador Godàs – Marc Pons (Secció d'arqueologia del Museu Arxiu de Vilassar de Dalt)

Estudi i anàlisi de la troballa d'unes peces d'una conducció d'aigua d'època romana que creuava, pràcticament, tot el casc urbà del municipi, de Nord a Sud .

5. Moles i molers. Ginys dels molins hidràulics medievals del Baix Maresme.

Joaquim Graupera (Maresme Medieval)

Els molins medievals del Maresme ja són força coneguts gràcies a nombrosos estudis efectuats fins ara. En el present estudi es pretén aprofundir en un aspecte poc tractat: les moles. A partir d'estudis efectuats sobre les pedreres de Montjuïc que estan en curs de realització i publicació, es pretén analitzar la seva elaboració en època medieval, el seu comerç i trasllat i el seu manteniment.

Durant l'època medieval el gres de Montjuïc va ser força utilitzat per a la construcció i es van exportar també a un entorn relativament proper (zona del Maresme, Vallès, Baix Llobregat) fins a un entorn relativament llunyà (Benicarló, Perpinyà, etc). La pedra de Montjuïc, a banda dels carreus, proporcionava material en brut per a la confecció d'elements ornamentals com capitells, claus de volta, finestres, arcs, entre altres. De tots ells, un dels productes que va assolir més prestigi va ser les moles de molí, fet que va determinar que els obrers d'aquestes pedreres de Barcelona s'anomenessin "molers".

6. Els recs i els molins al pla del Grau al segle XV.

Xavier Soldevila Temporal (Santa Susanna Origen i Memòria -SSOM-)

Es pretén resseguir, partint dels registres notariais i dels capbreus quatre-centistes, el procés de conquesta del medi proper al litoral que va significar la construcció dels molins de la Tordera, amb l'obertura dels corresponents recs, i els problemes que això va causar.

7. Les mines i el seu aprofitament econòmic. Els Llauder d'Argentona.

Enric Subiñà i Coll (Centre d'Estudis Argentonins Jaume Clavell)

Els Llauder, família argentonina del veïnat de la Torre, van començar els aprofitaments hidràulics des de mitjan del segle XVIII, amb diversos establiments fets per la Batllia General de Catalunya, a fi de buscar aigua i conduir-la fins a les seves propietats, per

regar i per abastar un molí de nova construcció que van fer a finals del segle XVIII. Però, a partir d'inicis del segle XIX, les classes benestants de Mataró van voler gaudir de tenir aigua corrent a les seves vivendes, un signe de modernitat i comoditat que va facilitar molt el seu dia a dia, fins a fer-se corrent aquest ús a les llars, a finals del segle XIX. A tal fi, els Llauder, mitjançant la mina que s'iniciava al torrent de Vera i la del Sorral, s'apunten al negoci de la conducció de l'aigua fins a repartidors situats a la ciutat i la seva comercialització a qui s'ho podia permetre.

8. La indústria del gel al Maresme. Els pous del glaç al municipi de Dosrius.

Meritxell Dominich i Lorenzo

Estudi de la indústria que sorgeix al voltant del glaç a partir de l'anomenada "petita edat de gel", que va tenir lloc durant l'edat moderna. Aquesta indústria, coneguda des de l'antiguitat, fou molt important per les diverses utilitats que es donava al producte final: el gel. Em centraré al municipi de Dosrius on aquesta indústria va tenir un paper important durant l'època preindustrial. Fins a set construccions destinades a aquesta finalitat es tenen comptabilitzades dins el terme municipal actual. Un d'aquests testimonis, el Pou del Glaç de Can Galzeran, fou utilitzat per últim cop a principis del segle XX, per aquest motiu, avui dia, en podem veure la major part de la infraestructura, que era necessària per dur-hi a terme l'activitat.

9. Viure mirant el cel. Cronologia, geografia i conseqüències dels aiguats i les sequeres al Maresme durant els segles XVII i XVIII.

Alexandra Capdevila Muntadas

Diversos estudis han palesat, com en el decurs dels segles moderns, el clima va esdevenir més plujós i fred; entrant d'aquesta manera en una etapa que s'ha denominat com a Petita Edat Glacial.

A Catalunya, en general, i al Maresme, en particular, els treballs centrats en l'anàlisi de la climatologia històrica i els seus efectes en la societat són força escassos. De fet, una bona part dels treballs disponibles han estat realitzats des de la perspectiva dels geògrafs.

Així doncs, la proposta de comunicació que plantejem per a aquesta trobada consistirà en traçar la geografia i cronologia d'aquests fenòmens climatològics que van tenir l'aigua com a protagonista i copsar els efectes que van tenir en la societat en forma de destrosses materials, pèrdues humanes i reaccions de la gent davant aquestes inclemències.

10. Tanqueu les portes que la rierada ve! La vall d'Arenys i el cicle de rierades

Francesc Forn i Salvà (Col·lectiu Museu Arxiu d'Arenys de Munt)

La climatologia peculiar de la conca mediterrània damunt d'una geologia granítica ha generat aquests dics sorrencs que anomenem rieres. Les rieres conformen un paisatge ben característic en la major part de la façana marítima catalana. Quan la precipitació és sobtada, la riera esdevé un riu sobtat de fang, sorres i detritus de tota mena que s'abraona damunt les parts més baixes de les valls. Les poblacions

costaneres han fugit de les rieres en la seva major part, però n'hi ha que n'han fet el seu carrer principal. I la coexistència no sempre ha estat fàcil. La relació amb les rieres ha generat uns models culturals propis que anomenem cultura de riera. Les referències històriques sobre els disbarats ocasionats per les rierades han servit per tenir un coneixement més precís de la climatologia en el passat. Al mateix temps, hem pogut conèixer les relacions que els nostres avantpassats van establir amb aquesta part violenta de la natura i les respostes que hi van donar. Riera i rierades plegades conformen un patrimoni geogràfic, històric i cultural que hem de conèixer i preservar.

11. Tordera, el riu al centre de la vida.

Joan Bou i Illa, Joan Bou i Pla i Jaume Vellvehí i Altimira (Grup d'Història del Casal)

La Tordera, al seu pas per la vila a què dona nom, ha estat l'eix sobre el qual ha girat bona part de la vida dels torderencs. El riu ha aportat l'aigua de boca i de rec, l'energia per a moure moles farineres, per a generar electricitat o crear negocis com l'aigua embotellada, per exemple. Però també ha estat el malson quan s'ha sortit de mare o quan s'ha convertit en el camí que ha portat enemics vinguts del mar.

En la nostra comunicació repassarem els usos i les incidències del riu que, al llarg de la història, han marcat el pols vital del poble.

12. Mines i molins fariners a la Riera d'Alella

Àlex Asensio Ferrer (Cerquem les Arrels, Centre de Recerca Històrica d'Alella)

En el passat, la captació i conducció de les aigües freàtiques de la Riera d'Alella, mitjançant mines, va permetre la irrigació de la plana al·luvial, així com l'establiment i explotació de tres molins fariners al llarg del seu recorregut: el molí del Pont d'en Jonc, a la capçalera de la vall; el molí de can Sors, al seu tram baix, i el molí de can Teixidor, arran de mar. En aquest treball resseguiem la documentació històrica i recuperarem els testimonis orals que ens permetran de reconstruir la cronologia i les principals característiques d'aquells ginys, i posar-los en relació amb el medi social i econòmic.

13. Els molins fariners de la riera de Cabrils

Laura Bosch Martínez (Museu Municipal de Cabrils)

Cabrils és una vall oberta a la Mediterrània, amb una superfície de 7km² i una altitud respecte al nivell del mar de 147 metres. Limita al nord amb Òrrius, al nord-est amb Argentona, a l'est amb Cabrera de Mar, a l'oest amb Vilassar de Dalt i al sud amb Vilassar de Mar. La travessa de nord a sud la riera que pren el nom del municipi fins a desembocar al mar. Els molins, objecte d'estudi, són el molí de Dalt, el molí del Mig i el molí de Baix. Els dos primers es troben situats a la llera dreta de la riera de Cabrils. El molí de Baix, que rep també el nom de molí de les Alzinetes o del Pla, es localitza al municipi veí de Vilassar de Mar. Un sistema d'enginyers i canalitzacions permeten l'aprofitament de les aigües provinents de diverses mines.

14. Recursos hídrics a les vinyes d'Alella

Jordi Montlló Bolart (Col·lectiu El Bou i la Mula)

La importància del conreu de la vinya al Maresme no és un fenomen modern, fruit d'una moda passatgera, és una empremta cultural amb una llarga tradició, mil·lennis de tradició. La DO d'Alella és el resultat d'aquesta cultura del vi a la comarca. Fruit d'un treball de recerca, realitzat entre l'any 2006 i 2007, es van poder documentar diversos elements relacionats amb la gestió de l'aigua per a les vinyes d'Alella, que responen a la necessitat, de cada moment, d'obtenir, emmagatzemar i distribuir l'aigua, tant per al rec com per a l'elaboració del "caldo bordelès" (boullie bordelaise), i que es feia barrejant aigua i calç amb sulfat de coure.

15. La Paret de Can Ratés: Història de la recuperació d'un espai hidràulic"

Xavier Soldevila Temporal (Santa Susanna Origen i Memòria -SSOM-)

L'objectiu de presentar aquesta comunicació és doble. D'una banda, mostrar el funcionament d'una infraestructura hidràulica: el canal de regatge que alimentava la masia de Can Ratés, una de les més importants del terme de Sansa Susanna, tot seguint les fases de la seva construcció, funcionament, així com de la seva decadència; i, d'altra banda, exposar com, a través d'un moviment veïnal, es va poder, primer, salvar de la destrucció i, després, recuperar com a element del patrimoni històric susannenc.

16. Recursos hidràulics a la finca de can Pau Bernadó d'Arenys de Munt

Montse Viader i Crous (Col·lectiu Museu Arxiu d'Arenys de Munt)

L'aigua és el bé més preuat per a la vida. En una finca destinada a cultiu, si no n'hi ha no es pot explotar. A can Pau Bernadó d'Arenys de Munt, hi van construir dues mines de captació d'aigua, dos safareigs per al seu emmagatzematge i un sistema de regadiu, mitjançant canals, per a poder regar els terrenys destinats a horta. Una de les mines era per a donar aigua corrent a la vivenda de la família Catà i a la masoveria.

17. <<Debido a las numerosas quejas que tiene este Ayuntamiento>>. Conflictivitat entorn de l'aigua a la Mataró del segle XVIII

Ruth Garcia López i Héctor López Silva (Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró)

A través de l'anàlisi dels acords de l'Ajuntament de Mataró, pertanyents al segle XVIII, els autors pretenen donar a conèixer els diversos conflictes sorgits, tant entre particulars com entre l'Ajuntament i la població, per tal de garantir l'abastament continu d'aigua, així com d'altres possibles conflictes derivats de l'ús d'aquest bé.

18. <<Siau de tots advocat Desideri gloriós>>. Les rogatives per aigua a la Mataró de finals del segle XVIII

Héctor López Silva (Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró)

Gràcies a l'anàlisi del *Ceremonial observado por el Ayuntamiento de Mataró*, així com els acords de l'Ajuntament, que ens ajuden a delimitar les etapes de sequera,

pretenem donar a conèixer com hi reaccionà i s'hi enfrontà una societat de finals del segle XVIII davant la manca de pluges.

19. Les aigües de la conca de Cabrils: La Mina Nova i la Mina Vella

Maria Teresa Sierra i Jordi Casanovas (Centre d'Estudis Vilassarencs -CEV-)

Els orígens de la Mina Vella cal cercar-los a principis del segle XIX. Genís Graupera Ferrer, farmacèutic i batlle de Vilassar de Mar, convençut de la necessitat de portar aigua de mina al poble, obtingué al 1829 els drets de minar la conca de Cabrils. Malgrat tenir la concessió, no aconseguí el suport necessari ni els diners suficients per iniciar les obres de minat i hagué d'esperar la constitució d'una societat privada que, al 1847, començà a servir aigua al poble que, fins aquell moment, s'havia abastat dels propis pous. Aquesta comunicació versa sobre la història de la Mina Vella i la Mina Nova, els antecedents directes d'Aigües de Vilassar.

20. Infraestructures hidràuliques de drenatge del ferrocarril de Barcelona a Maçanet-Massanes pel litoral.

Xavier Nubiola de Castellarnau (Cercle Històric Miquel Biada)

El ferrocarril de Barcelona a Mataró és el primer de la Península, inaugurat el 28 d'octubre de 1848. El projecte es va confiar als anglesos, l'enginyer Joseph Locke i el contractista Mackenzie & Brassey. La línia es va continuar fins a l'entroncament sota la direcció de l'enginyer català: Joaquim Carrera Sayrol. Pel que fa a l'obra civil, no presentava molta complexitat, ja que el recorregut va en gran part paral·lel a la costa amb un traçat força pla i recte, però, a més del riu Besòs i Tordera, travessa nombroses rieres o rambles que desguassen les aigües pluvials. Per aquest motiu, la via creua sobre obres hidràuliques de drenatge de diversa envergadura. En el transcurs del temps s'han modificat per millorar les seves prestacions, utilitzant diferents materials de construcció. Formen part del patrimoni industrial ferroviari i s'han de catalogar.

21. L'explotació comercial de la conca hidrogràfica de Dosrius durant la segona meitat del segle XIX (1857-1882)

Josep Ramis Nieto

A l'any 1857 es constitueix a Mataró la societat 'Palau, Garcia i Companyia' que tenia, com a objectiu, la captació de l'aigua de la conca hidrogràfica de Dosrius i la seva conducció fins a Mataró. Després d'escripturar nombrosos acords amb propietaris de Dosrius, Argentona i Mataró, a l'any 1859 la societat estava en condicions de conduir l'aigua fins a Mataró i distribuir-la als veïns de la capital del Maresme. El cabal afegit que va suposar l'explotació de la mina Saborit d'Argentona i la necessitat d'aigua que es feia sentir des de l'eixample barceloní resultaren en la venda dels drets de la societat matoronina a un empresari madrileny que prepararia el terreny perquè la societat belga "Companyia d'Aigües de Barcelona" augmentés la captació a Dosrius i vehiculés l'aigua fins a Barcelona, mitjançant l'aqüeducte de Dosrius, una obra faraònica que travessa tot el Maresme.

22. La mina del Fideuer de Canet de Mar

Antoni Cruanyes Becana (Presentarà la comunicació: Sergi Alcalde de l'equip Centre d'Estudis Canetencs)

Abans de la instal·lació normalitzada de la xarxa actual d'aigua corrent, la millor experiència realitzada a Canet de Mar de subministrament d'aigua potable a través de companyies privades, va ser la Mina del Fideuer.

Promoguda pel canetenc Josep Roura i Ferrer vers l'any 1870, recollia l'aigua de diverses fonts subterrànies sota diversos torrents de Canet i d'Arenys de Munt. El projecte va ser dissenyat per Josep Marimón i Bot, director de Camins Veïnals de Catalunya.

La mina tenia dues línies d'aportació d'aigua: la "Mina Alta" de 550 metres de longitud, i la "Mina Fonda" de 350m. En el seu recorregut es localitzaven més de 20 pous que serviren tant per a la construcció, com també per als manteniments periòdics. D'ella se n'obtenia un cabal diari de 40 plomes d'aigua de Mataró, equivalents a 337.600 litres.

Tot i que la intenció inicial era la creació exclusiva d'una xarxa de subministrament per al reg de finques rústiques, especialment per a tarongers, el gran rendiment d'aigua obtinguda va modificar-ne el projecte, dotant-lo de la capacitat de subministrament domèstic per a les llars que s'ho podien permetre.

23. Les rieres i l'aigua a la "Topografía Médica de Mataró" d'Antoni Franquesa i Sivilla (1888)

Begonya Torres Gallardo (Centre d'Estudis Sant Cebrià)

Les "topografies mèdiques" van sorgir arran de l'observació que existia una clara relació entra salut i ambient. Es van fer estudis sobre llocs que aportaven multitud d'informació sobre els aspectes geoclimàtics, flora, fauna, cultius, indústries...

Antoni Franquesa i Sivilla presentà, a la convocatòria de Premis de la Reial Acadèmia de Medicina i Cirurgia de Barcelona de 1888, el seu treball manuscrit "*Topografía Médica de Mataró y su zona*", que fou publicat en forma impresa l'any següent.

Franquesa atorga gran importància a l'aigua en relació a la salut pública. Estudia les rieres més properes al nucli urbà ja que "poden afectar més directament que les restants a la manera de ser de la població", amb l'objectiu de mostrar "la necessitat que, en un període de temps breu, es procedeixi al desviament de les seves aigües".

24. La Font del Sot de Dosrius.

Neus Alsina Boix i M. Àngels Jubany Pinós (Arxiu Municipal de Dosrius -AMD-).

Tal i com el nom del municipi indica, els dos cursos d'aigua més rellevants són dues rieres, la de Canyamars i la del Far, que conflueixen formant la riera de Dosrius. Per tant, l'aigua és un bé molt preuat i molt present al poble: rieres, pous de glaç, molins, safareigs, preses subterrànies, mines, barratges, rescloses, pous i també fonts, moltes fonts, més d'una trentena escampades al llarg i ample dels 40 Km² de territori.

En aquest article volem parlar de la font del Sot, la font rovellada, la font d'aigua ferruginosa, la més coneguda, la més popular. Està situada a, aproximadament, un quilòmetre del nucli de Dosrius, abans d'arribar a la cruïlla de la carretera de

Cardedeu, a mà esquerra, al costat de la Riera de Rials, en un clot obac i fred, en una esplanada plena de vegetació (plàtans, verns, alzines i joncs).

Fins a mitjan del segle XX va ser un dels llocs més emblemàtics del municipi, utilitzat com a reclam turístic i d'estiueig, ja que era un lloc d'esbarjo molt freqüentat, tant per la gent de Dosrius com pels estiuejants, atès que s'hi anava a passejar, a berenar, a dinar, a fer petar la xerrada, ... També fou un lloc d'inspiració literària per a escriptors com l'Esteve Albert, fill de Dosrius, i l'Anna Murià, que en el seu llibre *El país de les fonts*, ens en parla.

25. L'aigua als pessebres.

Enric Benavent Vallès (Col·lectiu El Bou i la Mula)

El Maresme també és terra de bons pessebres, no només els de les associacions sinó els que es fan a les cases, escoles, casals, etc. El pessebre, com a autorepresentació que és de la societat, incorpora elements naturals i culturals propis de l'entorn. L'aigua és un d'aquests elements indispensable en tot pessebre. Hi apareix representada en tots els seus estats i en referència als diversos usos socials i culturals que té. Als pessebres del Maresme, per exemple, és molt habitual veure-hi representada l'aigua de mar, els pescadors i les dones que reparen les xarxes.

26. Lo riu és vida, també en el pessebre.

Jordi Montlló Bolart (Col·lectiu el Bou i la Mula)

Aquesta és una comunicació una mica diferent. No es tracta de difondre uns coneixements adquirits prèviament, sinó de mostrar una visió etnogràfica d'una part dels pessebres populars, a partir de la proposta de les jornades. Però amb un llenguatge més literari. És un passeig pel paisatge d'un pessebre, a partir de la visió dels seus personatges.

27. Fons i documents relatius a la gestió dels recursos hídrics conservats a l'Arxiu Comarcal del Maresme

Alexis Serrano Méndez i Alícia Xicota Viñé (Arxiu Comarcal del Maresme)

A la comunicació es presentaran diferents tipus de fons documentals conservats a l'Arxiu Comarcal del Maresme (Fons municipals, Fons judicials, Fons notariaus, Fons patrimonials, Fons personals...) inferint en les possibilitats d'estudi que ofereixen.